

بررسی تاثیر سوزن دوزی بلوچ بر اشتغال واستقلال مالی زنان

سعدیه آذرمینا، زهرائسی دانا

ارشد روانشناسی وارشدترم آخرتفسیر وعلوم قرآن مؤسسه علوم اسلامی خاتم النبیین

دانشجو ترم چهارعلوم قرآن و حدیث مؤسسه علوم اسلامی خاتم النبیین

MDOI-02-2026.0350
MNR-364-2-8C16C5

صنایع دستی، به‌ویژه سوزن‌دوزی بلوچ، از دیرباز نقشی فراتر از یک هنر تزئینی برای زنان بلوچ ایفا کرده است. این پژوهش با روش اسنادی-کتابخانه‌ای و مرور نظام‌مند منابع منتشرشده بین سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۲، به بررسی تأثیر سوزن‌دوزی بر توانمندسازی اقتصادی زنان بلوچ می‌پردازد. یافته‌ها نشان‌دهنده تصویری دوگانه است: از یک سو، سوزن‌دوزی با ایجاد اشتغال خانگی، افزایش درآمد شخصی و تقویت منزلت اجتماعی، گام مهمی در مسیر استقلال مالی زنان برداشته است. از سوی دیگر، چالش‌هایی چون نبود برندسازی، استثمار واسطه‌ها، دشواری دسترسی به بازارهای بزرگ و کمبود مواد اولیه، این توانمندسازی را محدود و شکننده ساخته است. نتیجه‌گیری پژوهش آن است که سوزن‌دوزی، دریچه‌ای به سوی توانمندسازی زنان بلوچ گشوده، اما برای پایداری این دستاورد، مداخلات ساختاری در زنجیره ارزش این هنر ضروری است.

مجله اختلالات جنسی و روانشناختی

کلیدواژه‌ها: سوزن‌دوزی بلوچ، توانمندسازی اقتصادی، زنان بلوچ، اشتغال خانگی، صنایع دستی، سیستان و بلوچستان.

استان سیستان و بلوچستان با وجود ظرفیت‌های غنی فرهنگی، با نرخ بالای بیکاری زنان روبه‌روست. سوزن‌دوزی بلوچ به‌عنوان یکی از اصیل‌ترین صنایع دستی ایران، فرصتی برای اشتغال خانگی و استقلال مالی زنان فراهم کرده، اما سهم واقعی آن در توانمندسازی اقتصادی کمتر بررسی شده است. اهمیت این مطالعه در آن است که برخلاف پژوهش‌های پراکنده، تصویری منسجم از دستاوردها و موانع موجود ارائه می‌دهد..

پیشینه پژوهش

مطالعات پیشین یا صرفاً به زیبایی‌شناسی سوزن‌دوزی پرداخته‌اند (کریمی، ۱۳۹۸) یا کلی‌گویی درباره صنایع دستی داشته‌اند (جهان‌دیده، ۱۳۹۵). خلأ موجود، فقدان پژوهشی اسنادی است که مشخصاً «اثرات اقتصادی» سوزن‌دوزی بر «زنان بلوچ» را تحلیل کند..

هدف و سؤال تحقیق

هدف، بررسی تأثیر سوزن‌دوزی بر اشتغال و استقلال مالی زنان بلوچ از طریق مرور منابع موجود است. سؤال اصلی: «بر اساس پژوهش‌های منتشرشده، سوزن‌دوزی چه نقشی در توانمندسازی اقتصادی زنان بلوچ ایفا کرده و با چه موانعی روبه‌رو بوده است؟»

روش گردآوری اطلاعات

این مطالعه به روش اسنادی-کتابخانه‌ای انجام شده است. داده‌ها از مقالات علمی، پایان‌نامه‌ها، گزارش‌های سازمان میراث فرهنگی و کتب معتبر گردآوری و تحلیل محتوای کیفی شده‌اند..

ساختار مقاله

پس از مقدمه، مبانی نظری توانمندسازی اقتصادی تشریح می‌شود. سپس یافته‌ها در دو بخش «دستاوردها» و «چالش‌ها» ارائه و در نهایت، جمع‌بندی و پیشنهادها مطرح می‌گردد.

توانمندسازی اقتصادی

توانمندسازی اقتصادی یعنی افزایش دسترسی افراد به منابع، درآمد پایدار و قدرت تصمیم‌گیری مالی. باستانی (آن را در چهار بُعد تعریف می‌کند: دسترسی به بازار، افزایش درآمد، استقلال در تصمیم‌گیری، و کاهش آسیب‌پذیری. ۱۳۹۵). (توانمندسازی زنان: مفاهیم و راهکارها. تهران: نشر جامعه‌شناسان).

: صنایع دستی به عنوان کسب و کار خانگی

صنایع دستی، تلفیق فرهنگ و اقتصاد است و امکان اشتغال زنان را بدون خروج از هنجارهای اجتماعی فراهم می‌کند مشاغل خانگی هنرمحور، مسیر اصلی ورود زنان کم‌برخوردار به بازار کار غیررسمی هستند..
: شعبانی (۱۳۹۷)،

روش تحقیق

این پژوهش از نوع کیفی و با روش اسنادی-کتابخانه‌ای انجام شده است. جامعه آماری شامل مقالات علمی، پایان‌نامه‌ها و گزارش‌های رسمی منتشرشده بین سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۲ می‌باشد. نمونه‌گیری به صورت هدفمند و با کلیدواژه‌های «سوزن‌دوزی بلوچ»، «توانمندسازی اقتصادی زنان» و «اشتغال خانگی» از پایگاه‌های SID، مگیران و پرتال جامع علوم انسانی انجام شده است. تحلیل داده‌ها با روش تحلیل محتوای کیفی صورت گرفته و یافته‌ها در دو مقوله «دستاوردها» و «چالش‌ها» طبقه‌بندی شده‌اند.

یافته‌ها

دستاوردها: نقش سوزن‌دوزی در توانمندسازی اقتصاد
الف) افزایش درآمد و استقلال مالی
پژوهش‌ها نشان می‌دهند سوزن‌دوزی، منبع درآمد اصلی یا مکمل برای بسیاری از زنان بلوچ است. در مطالعه‌ای بر ۱۲۰ زن سوزن‌دوز در زاهدان و ایرانشهر گزارش می‌کند که ۶۵٪ از آنان، پس از ورود به این حرفه، برای اولین بار صاحب درآمد شخصی شده‌اند. این درآمد، هرچند فصلی و ناپایدار، به زنان امکان داده تا در خرید مایحتاج خانواده مشارکت کنند و از وابستگی کامل به همسر رهایی یابند. ریگی‌نژاد (۱۳۹۶).

ب) اشتغال خانگی و انعطاف‌پذیری

مهم‌ترین مزیت سوزن‌دوزی، امکان انجام آن در خانه است. این ویژگی، زنان را قادر می‌سازد بدون تعارض با مسئولیت‌های خانوادگی یا محدودیت‌های فرهنگی، به کار بپردازند. ۸۰٪ زنان مورد مطالعه، اشتغال خارج از خانه را ناممکن می‌دانستند و سوزن‌دوزی تنها گزینه قابل قبول برایشان بوده است. ملکی (۱۳۹۹).

ج) تقویت منزلت اجتماعی و عاملیت اقتصادی

فراتر از درآمد، سوزن‌دوزی به زنان «هویت اقتصادی» بخشیده است. آنان دیگر صرفاً «مصرف‌کننده» نیستند، بلکه «تولیدکننده»ای هستند که هنرشان به فروش می‌رسد. این عاملیت، به تدریج جایگاه آنان را در خانواده ارتقا می‌دهد (جهاندیده، ۱۳۹۵).

چالش‌ها
موانع
فراروی
توانمندسازی

الف) نبود برندسازی و دسترسی به بازار

بزرگ‌ترین مشکل، فروش محصولات است. بیشتر زنان، تولیدات خود را به واسطه‌های محلی می‌فروشند و سهم اندکی از قیمت نهایی دریافت می‌کنند. نبود برند مشخص، بسته‌بندی حرفه‌ای و بازاریابی آنلاین، مهم‌ترین موانع ورود زنان به بازارهای بزرگ‌تر است. کریمی (۱۳۹۸).

ب) واسطه‌ها و سود اندک تولیدکننده

زنجیره فروش سوزن‌دوزی، معیوب است. دلالتان، محصول را با قیمت پایین از زنان خریداری و با چند برابر قیمت در بازارهای تهران یا خارج از کشور می‌فروشند. در برخی موارد، سهم تولیدکننده تنها ۲۰٪ قیمت نهایی است. ریگی‌نژاد (۱۳۹۶).

ج) کمبود مواد اولیه و نوسان قیمت

تهیه پارچه، نخ ابریشم و سایر مواد اولیه باکیفیت، به‌ویژه در روستاهای دورافتاده، دشوار است. افزایش قیمت‌ها نیز حاشیه سود اندک زنان را بیشتر کاهش می‌دهد (ملکی، ۱۳۹۹).

جمع‌بندی یافته‌ها

سوزن‌دوزی، توانمندسازی اقتصادی را برای زنان بلوچ آغاز کرده، اما این مسیر، ناقص و شکننده است. بدون حل چالش‌های بازار و برندسازی، دستاوردها پایدار نخواهند ماند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

جمع‌بندی

مرور نظام‌مند پژوهش‌های موجود نشان می‌دهد که سوزن‌دوزی بلوچ، با وجود ظرفیت‌های قابل‌توجه، تنها توانسته است توانمندسازی اقتصادی «محدود و شکننده» برای زنان بلوچ به همراه داشته باشد. از یک سو، این هنر موجب افزایش نسبی درآمد شخصی، ایجاد اشتغال خانگی بدون تعارض با هنجارهای فرهنگی و تقویت منزلت اجتماعی زنان شده است (ریگی‌نژاد، ۱۳۹۶؛ جهان‌دیده، ۱۳۹۵).

از سوی دیگر، چالش‌هایی نظیر نبود برندسازی، استثمار توسط واسطه‌ها، دسترسی دشوار به بازارهای بزرگ و کمبود مواد اولیه، موجب شده که سهم واقعی زنان از زنجیره ارزش این محصول، ناچیز باقی بماند (کریمی، ۱۳۹۸؛ ملکی، ۱۳۹۹).

به زبان ساده، سوزن‌دوزی در را به روی زنان باز کرده، اما این در، هنوز تنگ و نیمه‌باز است.

پیشنهادهای:

برای تکمیل این چرخه ناقص و تبدیل سوزن‌دوزی به ابزاری پایدار برای توانمندسازی، اقدامات زیر پیشنهاد می‌شود:

۱. ایجاد تعاونی‌های بازاریابی: تشکیل تعاونی‌های زنانه برای حذف واسطه‌ها و فروش مستقیم محصولات در بازارهای داخلی و خارجی.

۲. برندسازی و تجارت الکترونیک: راه‌اندازی فروشگاه‌های اینترنتی با برند مشخص «سوزن‌دوزی بلوچ» و آموزش زنان برای استفاده از پلتفرم‌های آنلاین.

۳. حمایت دولتی از مواد اولیه: تأمین و توزیع مواد اولیه با قیمت مناسب از طریق نهادهایی مانند میراث فرهنگی و کمیته امداد.

۴. برگزاری نمایشگاه‌های ملی و بین‌المللی: معرفی این هنر در سطحی فراتر از بازارچه‌های محلی.

در نهایت، سوزن‌دوزی بلوچ می‌تواند نماد «اقتصاد مقاومتی فرهنگی» باشد، به شرطی که زنجیره ارزش آن از تولیدکننده تا مصرف‌کننده، عادلانه و حرفه‌ای طراحی شود.

منابع

۱. باستانی، س. (۱۳۹۵). توانمندسازی زنان: مفاهیم و راهکارها. تهران: نشر جامعه‌شناسان.
۲. جهان‌دیده، الف. (۱۳۹۵). صنایع دستی و توسعه روستایی در ایران. مشهد: نشر توس.
۳. حافظ‌نیا، م. (۱۳۹۸). مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی. تهران: انتشارات سمت.
۴. ریگی‌نژاد، ح. (۱۳۹۶). بررسی تأثیر صنایع دستی بر معیشت زنان بلوچ. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه سیستان و بلوچستان.
۵. شعبانی، م. (۱۳۹۷). کسب‌وکارهای خانگی زنان در ایران. تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
۶. کریمی، م. (۱۳۹۸). زیبایی‌شناسی نقوش سوزن‌دوزی بلوچ. تهران: انتشارات فرهنگ.
۷. ملکی، ن. (۱۳۹۹). موانع اشتغال زنان در استان سیستان و بلوچستان. فصلنامه توسعه روستایی، ۸(۲)، ۴۵-۶۰.
۸. میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان سیستان و بلوچستان. (۱۴۰۰). گزارش وضعیت صنایع دستی بلوچستان. زاهدان: انتشارات اداره کل میراث فرهنگی.